

Yunus Emre

“Ölürse ten ölür canlar ölesi değil”

İbrahim BERKSOY

İster Eskişehir’in Sarıköy’ünde, ister Konya’nın Karaman’ında, ister Anadolu’nun bir başka yerinde mekân tutmuş olsun özünde Yunus Emre bu toprakların yetiştirdiği bir büyük Türkmen köylüsüdür.

Bütün dünyanın tanıdığı değerli romancımız Çukurovalı Yaşar Kemal’in “Vatandaş Türkçeyi Sev” başlıklı güzel bir yazısı vardır. Çukurova’yı “romanının vatani” belleyen Yaşar Kemal o yazısının bir yerinde Yunus için şöyle der: “Sen bir Türkmen hocası Yunus’un kim olduğunu bilmezsen, onu yüreğinin başında duyup sevmezsen kimsecikler sevmez.” Ardından ekler: “Dadaloğlu’nu, Karacaoğlan’ı, Pir Sultan’ı, Sait Faik’i anlamazsan, sevmezsen; inanmazsan bunların varlığına kimsecikleri inandıramazsın, kimseciklere sevdiremezsin kültürünü.”

Yunus’un da içine doğduğu “13. Yüzyıl Anadolu Hümanizması” aslında başlı başına bir “dünya kültür mirası”dır.

Kaç bin yıllık uygarlık tarihi sürecinde “Akdeniz’e bir kısrak başı gibi uzanan” Anadolu yarımadası, diğer adıyla Küçük Asya, kim bilir kaç uygarlığı bağrına bastı, besleyip büyüttü. Kim bilir kaç uygarlığa yurt yuva oldu...Arkeologların dediğine göre tam 42 uygarlık gelip geçmiş Anadolu’dan. Yunus’un dediği gibi: “Dünya bir penceredir, her gelen baktı geçti.”

Anadolu’nun, üzerinde uygarlık kuran, yurt yuva tuttuğu bölgelerde taş üstüne taş koyan gelmiş geçmiş her kavme, topluluğa, ulusa son derece cömert davrandığı, onlara geniş bir yer açıp “hoş geldiniz, safalar getirdiniz” dediği doğrudur. Öte yandan, her şeyi yakıp yıkan, taş üstünde taş bırakmayan istilacı toplulukların, bu toprakların insanı olmadıkları için, Anadolu’da uzun süre tutunamadıkları, uygarlık adına hiçbir olumlu iz bırakmaksızın Anadolu’dan çekip gittikleri de doğrudur.

Anadolu’nun gelmiş geçmiş bütün tarihi olanca açıklığıyla bilinirken, bu kadim yarımadanın tarihinde karanlıkta kalmış belki de tek dönem “Moğol istilası” dönemidir. Küçük Asya’ya acımasızca saldıran Moğolların, yolları üzerinde rastladıkları köyleri, kentleri yerle bir ettiği, adeta taş üstünde taş bırakmadığı söylenir. Yunus’un diliyle, o dönemin zorbalarının “yediği yoksul eti, içtiği kan olmuştur”. İşte böylesi bir barbarlık döneminde Orta Asya’dan, Orta Doğu’dan Küçük Asya’ya Moğol saldırılarından kaçıp kurtulabilenlerin yegâne sığınağı olmuştur Anadolu. Horasan’dan, Azerbaycan’dan, Suriye’den, Erbil’den, Bağdat’tan kopup gelen ilim, irfan sahiplerine, dervişlere, erenlere Anadolu’nun köylüleri, kentlileri büyük bir değerlilikle kucak açmış, onları sofralarına buyur etmiştir. O hengâmede Yunus, Mevlânâ’yı ziyaret etmiş, onun meclisinde bulunmuştur. Yunus’un dizelerinde Mevlânâ’nın yeri yücedir. Şöyle der bir şiirinde: “Mevlânâ Hüdavendgâr bize nazar kılalı/Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır”

Anadolu, pek çok yüce değeri bu göçler sayesinde tanıdı. Hoca Ahmet Yesevi'yi, Moğol istilasından kaçarak Anadolu'ya gelen Horasanlı esnaf ve zanaatkârlardan Baba İlyas'ı, yine Horasan'dan gelip önce Sivas'a, oradan da Kayseri ve Kırşehir üzerinden Nevşehir'e yerleşip ömrü hayatının büyük bölümünü burada geçirip burada hayata gözlerini yuman Hacı Bektaş-ı Veli'yi, bir başka Horasan göçmeni Mevlâna Celaleddin-i Rumi'yi, Azerbaycan'dan kopup gelip Kırşehir'de "Ahilik"i kurumsallaştıran Ahi Evran'ı tanımak Anadolu insanı için gerçek bir bahtiyarlıktı. Ahiliğin temelindeki yardımlaşmayı, diğerkâmlığı, erdemi, bilgi ve görgüye verilen önemi, esnaf ve zanaatkârlara verilen değeri, meslek ahlâkının yüceltilişini bugün Anadolu'da yaşayan herkes bilir. Anadolu'da "13. Yüzyıl aydınlığı"nın ürünü "imece", "yâren meclisleri", "yârenlikler" bugün bile Ahiliğin merkezi konumundaki Ankara'da, Kırşehir'de, Kayseri'de, Konya'da olanca canlılığıyla, kültürel bir doku olarak yaşamakta, yaşatılmaktadır. 13. Yüzyılın sonlarından 14. Yüzyılın ortalarına değin 60 yıl boyunca Ankara'nın Anadolu'da bir Ahi Cumhuriyeti'ne (1290-1354) başkentlik yapması Orta Asya ile Küçük Asya arasında kurulmuş çok güçlü bir bağ, büyük bir zenginlikti. Ahi Cumhuriyeti'nden yaklaşık 600 yıl sonra Ankara'nın bu kez "genç Türkiye Cumhuriyeti"ne başkentlik yapması, bir anlamda yüzyılların "güçlü bağı"na tarihsel ve kültürel bir "gönderme" olsa gerek. Nitekim Mustafa Kemal, zaferden sonra çıktığı bir yurt gezisinde, 15 Ocak 1923'te Eskişehir'de halka hitaben yaptığı konuşmada, Cumhuriyet'in ilanından 9 ay önce ilk kez "cumhuriyet"ten bahsederek bu güçlü tarihsel bağa işaret eder: "Selçukîlerin tükenişinden sonra, Anadolu'da küçük ve muhtelif idare tarzları arasında yalnız Ankara'da bir cumhuriyet idaresine tesadüf ediyoruz."

Bir de Nasrettin Hoca'mız var. Adı sanı farklı olsa da, hatta yaşayıp yaşamadığı tam olarak bilinmese de fıkralarıyla, nükteleriyle onu dünya tanıyor. O da bir 12.-13. Yüzyıl aydınıdır. Azerbaycan'da Molla Nasreddin, Özbekistan'da Nasreddin Efendi, Kazakistan'da Koja Nasreddin, Uygur Türkleri arasında Afendi (Efendi) olarak bilinen Nasreddin Hoca kimilerince Konya'nın Akşehir'ine kimilerince de Eskişehir'in Sivrihisar'ına mâl edilir, adına çeşitli yerlerde türbeler açılır, anıtlar dikilir. Tıpkı Yunus Emre gibi Nasreddin Hoca da Anadolu'da içtenlikle benimsenip sahiplenilmiş nüktedan bir bilge kişidir. Nasıl ki Yunus Emre'nin şeyhi Taptuk Emre Yunus'a "bizim Yunus" demişse, biz de bugün Nasrettin Hoca'ya "bizim Nasrettin Hoca" diyoruz. Bu arada yeri gelmişken: Mevlâna'yı, Fuzulî'yi, Hafız-ı Şirazî'yi, Nedim'i, Yunus Emre'yi günümüz Anadolu insanına tanıtmak yolunda bir ömür vakfetmiş değerli aydınımız Abdülbâki Gölpınarlı'yı; benzer şekilde, Nasreddin Hoca'yı bilimsel ve araştırmacı bir tutumla bizlere tanıtan büyük halkbilimcimiz Pertev Naili Boratav'ı saygıyla ve rahmetle anıyorum.

Antik çağlardan günümüze Anadolu yarımadası büyük uygarlıklara ve dünyayı değiştiren, dönüştüren aydınlanma hareketlerine hem ebelik, hem beşiklik yapmıştır. Bu anlamda, Anadolu'da kök salan, boy veren "13. Yüzyıl aydınlanması"nın gerisinde, Küçük Asya'da kendini var eden ve oradan diğer coğrafyalara (örneğin Mısır'a, İslam coğrafyasına) etki eden antik çağların "Anadolu Uygarlığı" birikimi var. Ankara'daki Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde, günümüze ulaşabilmiş antik kentlerde, Anadolu'daki arkeoloji müzelerinde, Açık hava müzelerinde antik çağların bu büyük "Anadolu Uygarlığı"nı görmek, izlemek, anlamak mümkün. Örneğin günümüzden 2500 yıl kadar önce bu topraklarda yaşamış, yurttaşımız Halikarnaslı (Bodrumlu) Herodot hem tarihçi, hem de Halikarnas Balıkcısı'nın dediğine göre dünyanın ilk gezginidir. Anadolu'da geometrinin kurucusu Miletli Thales'in (Thales, aynı zamanda bundan yine yaklaşık 2500 yıl önce Anadolu'da güneş tutulmasını günü gününe, saati saatine hesaplayıp öngören bir bilgedir) açtığı yolda gelişen mimarlık sanatının 16. Yüzyıldaki büyük temsilcisi Mimar Sinan değil midir? "Aynı ırmakta iki kez yikanılmaz" diyen değişimin öncüsü Efesli Heraklit, "değişim" gibi evrensel bir temayı dillendirerek yalnızca kendi çağına değil, bir anlamda çağlar ötesine de hitap ediyordu. İzmirli ozan Homeros'un "İlyada" ve "Odisea" destanları bugün de okunup dilden dile

dolaşmıyor mu? Sözüne ettiğim şairler, bilginler, sanatkârlar ister Anadolu'yu kabul edilsin, ister Atinalı, ister Romalı; özünde tüm bu değerler insanlığın ortak değerleridir.

Yüzyıllar öncesinde antik çağlarda bu topraklarda taş üstüne taş koymuş, uygarlık kurmuş kavimlerin, toplulukların, ulusların ortak değeri olarak nitelendirdiğim “Anadolu Uygarlığı”nın ürünü “Anadolu hümanizması” ile yüzyıllar sonrasında yine Anadolu’da filizlenip boy veren “13. Yüzyıl aydınlanması”, bir başka deyişle, Anadolu’yu yurt edinmiş şairlerin, bilginlerin, erenlerin dilinde, gönlünde, nefesinde ifadesini bulan “Anadolu hümanizması”, özünde, aynı ırmağın kolları olup, sonuçta aynı denize dökülmektedir. O deniz, insanlığın çağlar boyunca “yedi iklim dört köşeden” biriktirip dağları aşırıldığı, irili ufaklı sayısız ırmakla besleyip büyüttüğü bir büyük evrensel uygarlık denizidir.

Günümüzde Anadolu’da o büyük evrensel uygarlık denizini besleyip büyüten kaynak, hiç kuşkusuz, Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün öncülük ve önderlik ettiği “1923 Aydınlanması”dır.

Anadolu’nun son 3 bin yıllık serencâmında, “ebediyete akan” uygarlık tarihinde, şu üç büyük sac ayağı ayırt edicidir:

- 1- Antik çağların Anadolu Uygarlığı
- 2- 13. Yüzyıl Anadolu Hümanizması
- 3- 1923 Aydınlanması

Türkçenin Oğuz lehçesiyle unutulmaz dizeler yazmış 13. Yüzyıl Anadolu’sunun bilge ozanı Yunus Emre, bu toprakların insanlarınca hep sevilip benimsenmiştir. Bugün Anadolu’da on değişik yerde Yunus Emre’ye ait olduğu söylenen makam ya da mezar yerinin bulunması bu sevginin, ilginin, benimsenişin açık kanıtı olsa gerek.

Yunus, acısıyla tatlısıyla yaşanmış, gelip geçmiş bir “ömr-ü hayat”a dönüp şöyle son bir bakış atar gibi yazdığı bir şiirinde kendisine şöyle seslenir: “Yüz yıllar hoşluk ile ömrün geçerse Yunus/Sonucu bir nefestir sen anı unuttun tut”. Ne güzel bir kalenderlik...

Her ne olursa olsun, yaşamak hep sevilecektir, insan, “yalan dünya”ya ömrü müddetince hep kanacaktır. Yunus’ca söylenecek olursa: “Bu dünya bir gelindir yeşil kızıl donanmış/Kişi yeni geline bakmakla doyamaz”

Hayata bağlılık, sevmek, sevilme ne güzel. “Sevelim sevilelim/Dünya kimseye kalmaz” diyen bilge ozan, hiç kuşkusuz yaşama sevincini de Türkçenin Oğuz lehçesiyle en güzel bir biçimde, olanca akıcılıyla, duruca, berrakça aktaracaktı. Yunus’un “yaşama sevinci”ni ifade eden şu dizeleri tüm insanlığa bir güzel armağandır: “Ol dost bana gelsin demiş/Sundum kadeh alsın demiş/Aldım kadeh içtim şarap/Artık gönlüm ölmez benim”

Sözün özü: “Ölürse ten ölür canlar ölesi değil”